

*Ірина Володимирівна Музика,
старший науковий співробітник
відділу історико-правових досліджень
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України,
кандидат юридичних наук, доцент
ORCID: 0000-0002-8822-6156*

МАНІПУЛЯТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ІДЕОЛОГІВ РАШИЗМУ В СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ ДЕФЕКТНОЇ ПРАВОСВІДОМОСТІ

Постановка проблеми. Дефектна правосвідомість російського суспільства є породженням його політичної системи, а також наслідком низки негативних явищ у сферах економіки, культури, науки, духовного життя й громадської моральності. У системі формування дефектної правосвідомості провідну роль відіграють маніпулятивні технології, які спрямовані на втілення моделей поведінки, необхідних політичній владі. Результат маніпуляцій для більшості суб'єктів впливу переважно є непомітним через спільну діяльність політиків, науковців, засобів комунікації та ЗМІ. Тому в більшості випадків населення не в змозі усвідомлювати й критично оцінювати явища правової реальності, як у минулому, так і в сьогоденні.

Ця проблема на сьогодні потребує детального дослідження з метою створення інструментів протидії російській агресії в інформаційно-правовому просторі та запобігання подібним явищам у правовому житті України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Види та вплив різних маніпулятивних технологій на свідомість досліджували українські науковці О. Алексеева, Т. Андрущенко, З. Атаманюк, І. Богдановський, О. Бойко, В. Бушанський, О. Верко, О. Гойман, І. Голубовська, О. Дяченко, Л. Компанцева, Д. Кононович, П. Лісовський, І. Нагорний, Н. Нечаєва-Юрійчук, В. Петрик, В. Остроухов, К. Прокоф'єва, М. Присяжнюк, Є. Скулиш, С. Топалова, М. Требін, О. Штоквиш та ін. Однак спеціальних досліджень впливу маніпулятивних технологій на формування дефектної правосвідомості сучасних суспільств до цього часу не здійснювалося.

Метою статті є спроба проаналізувати дію деяких маніпулятивних технологій, які використовуються російськими науковцями з метою спотворення суспільної правосвідомості як у межах правового простору РФ, так і в межах пострадянського правового простору.

Виклад основного матеріалу. Термін «маніпулювання» переважно означає майстерність управляти поведінкою за допомогою цілеспрямованого впливу на суспільну психологію, свідомість та інстинкти людини. Об'єктом маніпулювання є свідомість людини та масова свідомість. Інструменти маніпулювання – це ідеї, прийоми, форми, способи, методи, використання яких дає змогу впливати на свідомість людини для досягнення певної мети [1, с. 9, 11].

Тобто маніпулювання – це вид психологічного впливу, спрямованого на приховане збудження в психіці адресата (мішені впливу) цілей (мети), намірів, бажань, ставлень або установок, які не збігаються з його реальними потребами і бажаннями, з метою зміни спрямування активності суб'єкта відповідно до прихованої мети маніпулятора.

Розрізняють такі види маніпулятивного впливу: інформаційний вплив; інформаційно-технічний (ІТВ); інформаційно-психологічний (ІПсВ). Інформаційний вплив – це організоване цілеспрямоване застосування спеціальних інформаційних засобів і технологій для внесення деструктивних змін у свідомість особистості, соціальних груп чи населення (корекція поведінки), в інформаційно-технічну інфраструктуру об'єкта впливу та (чи) фізичний стан людини. Інформаційно-технічний вплив – це вплив на інформаційно-технічну інфраструктуру об'єкта з метою забезпечення реалізації необхідних змін у її функціонуванні, програмування на певні помилки, а також вплив на фізичний стан людини. ІТВ становить загрозу безпеці інформаційно-технічної інфраструктури та

фізичному стану людини. (ІПСВ) – це вплив на свідомість і підсвідомість особистості й населення з метою зміни їхньої поведінки та світогляду. Базовими методами ІПСВ є переконання й навіювання. Переконання звернене до власного критичного сприйняття дійсності адресатом (мішенню впливу). Навіювання, навпаки, спрямовується на суб'єктів, які некритично сприймають інформацію [1, с. 15–16].

Зокрема, однією з ефективних маніпулятивних технологій, які мають на меті спотворення правосвідомості, визначають маніпуляції наукові, які характеризуються наявністю ґрунтовних розробок у галузях соціальної філософії, правознавства, політології, історії, спрямованих на досягнення змін у масовій свідомості.

Одним з найдієвіших видів технологій маніпулювання, зокрема у сфері юридичної науки, є перекручування інформації, яке варіює від відвертої брехні до часткових деформацій (підтасовування фактів або зміщення в семантичному полі поняття). Найближчим до маніпулятивного впливу є прийом особливого компоновання тем, який начебто наводить одержувача інформації на цілком однозначні висновки [1, с. 19].

Зокрема, яскравим прикладом такого маніпулятивного інформаційного впливу є книга доктора юридичних наук, професора, завідувача кафедри історії держави та права юридичного факультету Московського державного університету імені М. В. Ломоносова В. Томсінова «Крымское право», или Юридические основания воссоединения Крыма с Россией» (2015), видана МДУ ім. М. Ломоносова й рекомендована для студентів і викладачів юридичних вузів [2]. Так, користуючись відсутністю загальноприйнятих норм міжнародного права щодо сецесії, він зазначає: «...Здійснення тим чи іншим народом права на самовизначення не пов'язується сучасним міжнародним правом з можливістю його виходу зі складу держави (сецесією) й утворенням власної держави, однак не заперечує такого права» [2, с. 14]. Однак, як вважають провідні фахівці з міжнародного права, сецесія виправдана лише тоді, коли сепаратисти в змозі створити життєздатну, самостійну державу [3]. Ігноруючи цей переконливий аргумент, він стверджує, що визнання законності возз'єднання Криму з Росією з точки зору сучасного міжнародного правопорядку створює лише «кримське право». Аргументуючи це твердження, професор намагається скомпонувати тему фактичної анексії Криму з темою виходу України зі складу СРСР. Зокрема, він зазначає, що «правильна юридична оцінка переходу Криму до складу Росії може бути надана лише за умови розуміння цієї події як продовження процесу руйнування СРСР і перебудови того простору, на якому розташовувалася ця могутня держава-імперія» [2, с. 14].

Стихійний розпад держави, на думку науковця, підриває правопорядок, що існує в його рамках, «перетворює його конституцію в історичний мотлох». Водночас, зміщуючи в семантичному полі поняття, він стверджує, що усі декларації про незалежність чи суверенітет, які приймалися у 1990–1991 роках союзними та автономними республіками, порушували Конституцію СРСР. Порушила її і Декларація про державний суверенітет України, ухвалена 16 липня 1990 року Верховною Радою Української РСР. З позиції конституції держави, що розпадається, наголошує Томсінов, їх прийняття не можна не визнати грубим правопорушенням, тяжким державним злочином [2, с. 18].

Ці твердження є суто маніпулятивними. Слід наголосити, що заснування СРСР відбувалось не бездоганно з точки зору міжнародного права. Адже ідея укладення повноцінного міжнародного договору так і не була реалізована. Натомість Радянський Союз було проголошено через «Звернення до народів і урядів світу» у липні 1923 року. Після цього республіки ратифікували Конституцію, тобто внутрішньодержавний закон. У цьому сенсі показовим є випадок, що стався після проголошення Україною незалежності в серпні 1991 року. Коли українські дипломати в 1991 році звернулися до Генерального секретаря ООН Б. Бутрос-Галі із заявою про те, що Україна стала незалежною, він здивовано відповів, що, як член – засновник ООН, Україна є незалежною з 1945 року [4, с. 10].

Зокрема, як зауважує Г. Єфименко, нерідко в довідковій і професійній літературі 1920-х років дата 30 грудня при огляді передумов та процесу створення СРСР не згадувалася. Так, у серії статистико-економічних довідників УСРР у 1920-х роках серед передумов утворення СРСР згадувалася ст. 4 Конституції УСРР 1919 року, де говорилося лише про «тверду рішучість» УСРР «увійти в склад єдиної міжнародної Соціалістичної Радянської Республіки, як тільки утворяться умови для її виникнення». Містилися там також посилання на інші угоди та постанови, але жодної згадки про проект союзного договору від 30 грудня, як і про будь-які проекти рішень, там немає. Лише у

ювілейних (до 10-ї річниці Конституції СРСР) брошурах, виданих у Москві 1933 року, з'являється змінена дата утворення СРСР 30 грудня 1922 року і роз'єднуються дати утворення СРСР і запровадження Конституції СРСР. При цьому день Конституції СРСР ще лишився за 6 (шостим) липня [5].

Далі Томсінов доводить, усупереч сказаному раніше, що вирішення питання про легітимність одностороннього виходу будь-якого народу разом із територією, де він проживає, зі складу держави, під час здійснення свого права самовизначення, міжнародне право залишає практиці. І кінцевий результат гострого політичного конфлікту, що неминуче виникає в такій ситуації, залежить від конкретних обставин – зокрема, від таких факторів: має чи ні народ, який прагне самовизначення і висловив свою волю до цього на референдумі, достатньо сил, щоб здійснити право на самовизначення рішучим чином, тобто шляхом виходу зі складу держави та утворення власної суверенної держави або за допомогою переходу зі складу однієї держави до складу іншої; чи має держава, з якої народ бажає вийти, достатньо сили, щоб перешкодити такому способу його самовизначення, чи вона надто слабка, щоб утримати будь-яке адміністративно-територіальне утворення в межах своїх кордонів [2, с. 12].

Як видно з наведеного тексту, Томсінов, користуючись тим, що термін «народ» не має чітко визначеного, загальноприйнятого змісту, маніпулює поняттям «народ Криму», змішуючи поняття «народ» і «населення» [2, с. 27]. Зокрема, як зазначають І. Кресіна і В. Явір, спроби позначити поняттям «народ» наднаціональну спільноту, політичну націю нашттовхуються на знижене розуміння терміна, успадковане з часів СРСР, коли ним позначали населення певної державної одиниці, не вказуючи на наявність особливого зв'язку між індивідами, які його складають. У сучасній етнополітичній науці терміном «народ» найчастіше позначають політичний вимір нації – політичної спільноти, що об'єднує всіх громадян певної держави, незалежно від їхнього етнічного походження, соціального і культурного статусу. Термін «народ» з'явився як відповідь на спроби відмежування етнічного чинника від політичного об'єднання громадян у межах однієї держави. Дослідники вважають, що «народ» – спільнота вищого, ніж нація, рівня, оскільки є комбінацією етнічного і соціального чинників [6]. Є очевидним, що в цьому розумінні населення Криму не сформувалося як «народ». Також правомірність анексії Криму Росією професор аргументує саме «слабкістю» України в окремому параграфі книги під назвою «Україна як неспроможна держава (failed state)» [2, с. 98–101].

Власне твердження Томсінова про «неспроможність України як держави» є спробою обґрунтування тези, яка послідовно виголошувалася російським політичним керівництвом. Зокрема, була висловлена В. Путіним на Бухарестському саміті у квітні 2008 року, коли у промові, адресованій Дж. Бушу, він заявив, що «Україна – це взагалі не держава. Якщо Україна піде в НАТО, то піде без Криму і Сходу – вона просто розпадеться». Також колишній президент і прем'єр-міністр Росії Д. Медведєв у своїй статті, опублікованій у російському виданні «КоммерсантЪ» у 2021 році, назвав Україну маріонетковою державою, а Володимира Зеленського – інструментом у руках нацистів.

Таким чином, за допомогою маніпулятивних технологій Томсінов закладає у свідомість і підсвідомість студентів, викладачів і широкого кола читачів, зокрема й громадян України, які проживають у Криму та на інших окупованих територіях, висновки, необхідні російському політичному керівництву. Оскільки таке маніпулювання виглядає як логічний аналіз й особисті аргументовані висновки кваліфікованого науковця, то люди погоджуються з ними, й маніпулятивні технології досягають своєї мети – спотворення правосвідомості адресатів (мішеней впливу) з метою нівелювання імунітету суспільства до неправових дій російської влади, зокрема, масового схвалення та підтримки політики реваншистського експансіонізму і культу війни (прикладом такої політики є агресія РФ у Придністров'ї, Чечні, Грузії, Сирії, Азербайджані, Україні).

Слід зазначити, що аналогічні маніпулятивні методики стосовно визначення правового статусу Криму використовувалися російськими правознавцями ще наприкінці 1990-х років. Зокрема, у монографії А. Федорова «Правовий статус Криму. Правовий статус Севастополя» (1999) зазначалось, що протягом останніх років президенти та МЗС Росії і України запевняли громадськість обох країн, що українська належність Криму і Севастополя – справа вирішена, і це питання не є предметом перемовин між Росією і Україною. Ці заяви лунали начебто всупереч волі народу Криму, мешканців Севастополя, інтересам Росії, всупереч історичній справедливості, на фоні примусової українізації російського населення Криму, Севастополя, всієї України, на тлі діючої Конституції України 1996 року, відповідно до якої Автономна Республіка Крим існує практично як адміністративно-територіальна

одиниця, а її органи влади цілком залежать у своїй діяльності від волі Києва. Видається очевидним, наголошує Федоров, що метою договору між Російською Федерацією і Україною, підписаного 31 травня 1997 року, є остаточне закріплення українського статусу Криму і Севастополя. У найважливіших 2 і 3 статтях договору, зазначає він, містяться положення про повагу територіальної цілісності й непорушності кордонів сторін, які, будучи загальноприйнятими в світовій практиці, у російсько-українському договорі втрачають свій сенс, оскільки Росія втрачає право переглянути його положення протягом 10 років і їй не надається ніяких гарантій взаємної інтеграції України з Росією. Натомість Україна фактично бере участь у реалізації політики НАТО з витіснення Росії з акваторії Чорного моря. Відповідно до сказаного Федоров робить висновок, що укладання цього договору не відповідає інтересам Росії і закладає основу для можливого в майбутньому загострення російсько-українських відносин, залишаючи невирішеними і нерозв'язними величезні проблеми, що стосуються статусу найважливішого для Росії регіону [7, с. 46–48]. Насправді ж, такі маніпулятивні твердження мали на меті обґрунтування територіальних претензій до України.

Результатом таких маніпуляцій, розтиражованих ЗМІ, є спотворення правосвідомості значної частини кримчан. Зокрема, як зазначає В. Явір, до політизації етнокультурних питань у Автономній Республіці Крим вдавалася російська національна меншина, спираючись на свою чисельність і неприналежність Криму до України до 1954 року. Її представники намагалися максимально розширити присутність російської мови в автономії та ставили під сумнів перебування півострова в складі України. Прикладом таких дій є намагання скасувати Конституцію Автономної Республіки Крим у суді, яка була схвалена Верховною Радою України в 1998 році». Адже в ст. 1 цього документа Автономна Республіка Крим проголошується невід'ємною складовою частиною України. Представники Народного фронту «Севастополь – Крим – Росія» подали позов до суду в жовтні 2010 року, вимагаючи скасування чинної та відновлення Конституції Республіки Крим від 1992 року, якою визначалася самостійність Криму та встановлення конфедеративних відносин з Україною. Однак ці виклики були проігноровані Києвом, жодних заходів з нейтралізації цих дезинтеграційних тенденцій Україною в межах етнонаціональної політики вжито не було [8, с. 279–280]. Це власне й стало однією з суттєвих причин анексії Криму у 2014 році.

Схожі маніпулятивні технології використовуються багатьма російськими науковцями. Зокрема, це публікації Л. Грініна [9], Б. Зворикіна [10], В. Тішкова [11], В. Шишкова [12] та ін.

Наведене свідчить про антропологічну кризу і деформацію правосвідомості представників, зокрема, й сучасної російської наукової спільноти у сфері правознавства, історії, політології, етнології, соціології.

Більш «просунуті» технології маніпулювання передбачають попередню підготовку думок або бажань, закріплення їх у масовій свідомості чи уявленнях конкретної людини для того, щоб можна було до них потім апелювати [1, с. 20]. Зокрема, дефектність політико-правової свідомості населення Російської Федерації стала наслідком маніпуляцій за допомогою нарративу «великої держави» з домінуванням гіперімперіалістичного дискурсу та ідеї руйнування розвинутих цивілізацій, зокрема, ідеї про необхідність стерти Україну з мапи Європи та ідеї домінування «великої російської нації».

Прикладом застосування таких маніпулятивних технологій є створення мітів, зокрема, у сфері історико-правової науки. Зокрема, міт про історичну концепцію «русского мира» як всесвітньої імперії [13] набув значення офіційної складової російської державної політики. Так, на його підтримку було видано Указ Президента РФ «О создании фонда «Русский мир» № 796 від 21.06.2007 року, також Президентом РФ 03.11.2015 року була затверджена «Концепция государственной поддержки и продвижения русского языка за рубежом» та інші нормативні акти й програми реалізації концепту «русского мира» та ін. акти.

Яскравим прикладом дієвості наведених маніпулятивних технологій є дефектність політико-правової свідомості сучасної російської студентської молоді. Так, у статті «Русский мир» как политический миф в современной российской геополитике» студента ФГБОУ ВПО «МГУ ім. М. Ломоносова» Р. Батіщева, опублікованій у збірнику статей міжнародної конференції, на відміну від прихованих маніпуляцій маститих науковців, відкрито проголошується: «Останнім часом у семантичному та смисловому просторах політики все частіше фігурує поняття «Русский мир». Його актуальність зумовлена сучасним порядком денним, насамперед драматичними подіями в Україні. «Російська весна» 2014 року та збройний конфлікт на Південному Сході України значно актуалі-

зували концепцію Русского мира. Проте слід зазначити, що в сучасній російській геополітичній практиці «Русский мир» можна використовувати не лише як зовнішньополітичну доктрину, а й як ідеологічну основу для загальноросійської ідентичності, тобто як консолідуєчий політичний міф. При цьому відомо, що наша країна протягом усієї пострадянської епохи зазнає великих труднощів із побудовою національно-державної, громадянської ідентичності, через насамперед сильну поліетнічність та слабку громадянську свідомість населення. Тому концепт «Русского мира» є актуальним і для внутрішньої геополітики як механізм конструювання ідентичності» [14, с. 103].

Також у результаті застосування переконання як базової методики ППсВ, зверненої до власного критичного сприйняття дійсності мішенями впливу, інші ідеологізовані міти, зокрема теорія «Москва – Третій Рим» [15] та концепція арійського коріння «русской нации» з давньої Гіпербореї [16] і т. п., почали сприйматися не як міти, а як наукові теорії походження народів Росії і російської держави. Ці міти, завдяки масштабним пропагандистським заходам, набули значного поширення й визнання їхньої «достовірності» суб'єктами впливу шляхом створення громадських організацій прихильників, масового розповсюдження багатотисячних тиражів псевдонаукових видань на території Росії і всього пострадянського простору, використання соціальних мереж та ЗМІ.

На жаль, обсяг публікації не дає змоги докладно спинитися на характеристиці змісту цих та інших численних видань, що формують імперську концепцію «русского мира».

Доволі влучну оцінку т. зв. візантійщини дав Андрій Домановський, який наголосив, що «в загальних рисах сучасне російське сприйняття Візантії повернулося до своїх витоків ХІХ ст. – ідеологізованих мітів, дуже далеких від наукового пізнання середньовічної Ромейської імперії. Ліберали картають давню імперію за самодержавство, надмірну централізацію влади, непублічну політику, корупцію, залаштункові підклимні ігри, тотальний контроль, репресії щодо підданих тощо. Консерватори вихваляють її за особливий самостійний шлях, прагнучи вибудувати в Росії потужну ідеократичну імперську державу із сильною центральною владою і політикою неоімперського реваншизму щодо найближчих сусідів, країни яких вважають за природну невилучну частину імперської території та державного організму. Імперське марення «візантійськими» облудними принадами імітаційної наддержави далі тяжіє над сучасною Росією, і для України залишається відкритим питання, як реагувати на російське бачення Візантії та одностороннє привласнення візантійського спадку» [17].

Доволі влучним стосовно арійських мітів є короткий критичний висновок Марлен Ларюель: «Заради майбутнього нації можна повернутися навіть до тих витоків, яких ніколи не було» [18].

Висновки. В основі встановленого в Росії деструктивного суспільного порядку з вкоріненою дефектною суспільною правосвідомістю лежать ідеологічні чинники й, зокрема, правова демагогія – маніпуляція ідеєю права та правовими цінностями. На превеликий жаль, ці маніпулятивні методики в сфері формування дефектної правосвідомості населення Криму, Луганської і Донецької областей та й певної кількості українських громадян інших регіонів України не знайшли належної наукової оцінки і критики українськими науковцями. Це, як уявляється, послугувало однією з вагомих причин початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022 року, яке планувалося завершити протягом трьох днів.

Список використаних джерел

1. Сугестивні технології маніпулятивного впливу: навч. посіб. / В. М. Петрик, М. М. Присяжнюк, Л. Ф. Компанцева, Є. Д. Скулиш, О. Д. Бойко, В. В. Остроухов; за заг. ред. Є. Д. Скулиша. 2-ге вид. Київ: ЗАТ «ВППОЛ», 2011. 248 с.
2. Томсинов В. А. «Крымское право», или Юридические основания воссоединения Крыма с Россией. Москва: ИКД Зерцало-М, 2015. 132 с.
3. Robert W. McGee. Secession Reconsidered. Journal of libertarian studies 11:1 (Fall 1994): 11-33. a1994 Center for libertarian studie. URL: https://cdn.mises.org/11_1_2_0.pdf
4. Здобуття незалежності України 1991. Історія проголошення, документи, свідчення. У 2 т. Т. 1. Житомир: Рута, 2011. 752 с.
5. Єфименко Геннадій. Забуте свято. 6 липня 1923 року – день народження СРСР. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2012/07/20/90121/>
6. Кресіна І. О., Явір В. А. Народ. Енциклопедія сучасної України. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=71245

7. Федоров А. В. Правовой статус Крыма. Правовой статус Севастополя. Москва: Изд-во МГУ, 1999. 53 с.
8. Явір В. А. Етнополітична інтеграція та дезінтеграція у сучасному світі: політико-правовий концепт: монографія. Київ: Логос, 2018. 468 с.
9. Гринин Л. Е. Исторические и геополитические причины социально-политического кризиса на Украине. *История и современность*. 2015. № 2. С. 3–44.
10. Зворыкин Б. Д. Этатистская модель социальной модернизации: влияние политических режимов и современный опыт реализации. *Власть*. 2009. № 3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/etatistskaya-model-sotsialnoy-modernizatsii-vliyanie-politicheskikh-rezhimov-i-sovremennyy-opyt-realizatsii> (дата обращения: 23.06.2022).
11. Тишков В. А. Языки нации. *Вестник Российской академии наук*. 2016. Том 86. № 4. С. 291–303; Тишков В. А. Российский народ: история и смысл национального самосознания. Ин-т этнологии и антропологии им. Н. Н. Миклухо-Маклая РАН. Москва: Наука, 2013. 649 с.
12. Шишков В. В. Имперская парадигма: испытание модернизацией и национализмом. *Вестник Пермского университета. Политология*. 2013. № 1. С. 92–101.
13. Див.: Этнический и религиозный факторы в формировании и эволюции российского государства. Институт российской истории РАН. Серия «1150 лет российской государственности». / отв. ред. Т. Ю. Красовицкая, В. А. Тишков. Москва: Новый хронограф, 212. 448 с.; Малинова О. Ю. Конструирование смыслов: Исследование символической политики в современной России: монография / РАН. ИНИОН. Центр социальных науч.-информ. исслед. Отд. полит. науки. Москва, 2013. 421 с.; Табаков Игорь. Осколки разбитого вдребезги: историческое поражение имперского проекта. *Ab Imperio*. 2001. № 4. С. 391–435;
14. Конструктивные и деструктивные формы мифологизации социальной памяти в прошлом и настоящем: сборник статей и тезисов докладов международной научной конференции. Липецк, 24–26 сентября 2015 года / ФГБОУ ВПО «Российская академия народного хозяйства и государственной службы при Президенте Российской Федерации», Липецкий филиал; Российское общество интеллектуальной истории; Российское философское общество. Тамбов: Издательство Першина Р. В., 2015. 400 с.
15. Див.: Szporluk R., Poe M. T. «Moscow, the Third Rome» The Origins and Transformations of a «Pivotal Moment». Harvard University, The National Council for Soviet and East European Research, 1997. Available at: <https://www.ucis.pitt.edu/nceer/1997-811-25-Poe.pdf>
16. Демин В. Н. Гиперборея: исторические корни русского народа. Москва: ФАИР-ПРЕСС, 2001. 624 с.; Шемчук В. А. Русь боярская. Украденная история. Москва: Всемирный фонд планеты Земля, 2001. 160 с.
17. Домановський Андрій. Візантійські видива російського імперського реваншизму. *Критика*. Травень 2022. URL: <https://krytyka.com/ua/articles/vizantijski-vydyva-rosiiskoho-imperskoho-revanshyzmu>
18. Ларюель Марлен. Арийский миф – русский взгляд. 25 марта 2010. URL: <https://www.vokrugsveta.ru/telegraph/theory/1125/>

References

1. Suhestyvni tekhnolohiyi manipulyatyvnoho vplyvu: navch. posib. / V. M. Petryk, M. M. Prysyazhnyuk, L. F. Kompantseva, YE. D. Skulysh, O. D. Boyko, V. V. Ostroukhov; za zah. red. YE. D. Skulysha. 2-he vyd. Kyiv: ZAT “VIPOL”, 2011. S. 9, 11.
2. Tomsinov V. A. «Krymskoye pravo», ili Yuridicheskiye osnovaniya vossoyedeniya Kryma s Rossiyyey. Moskva: IKD Zertsalo-M, 2015. 132 s.
3. Robert W. McGee, Secession Reconsidered. *Journal of libertarian studies* 11:1 (OSIN' 19941: 11-33. a1994 Center for libertarian studie. URL: https://cdn.mises.org/11_1_2_0.pdf
5. Yefymenko Hennadiy. Zabute svyato. 6 lypnya 1923 roku – den' narodzhennya SRSR. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2012/07/20/90121/>
6. Kresina I. O., Yavir V. A. Narod. Entsyklopediya suchasnoyi Ukrainy. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=71245
7. Fedorov A. V. Pravovoy status Kryma. Pravovoy status Sevastopolya. Moskva: Izd-vo MGU, 1999. S. 46–48.
8. Yavir V. A. Etnopolitychna intehratsiya ta dezintehratsiya u suchasnomu sviti: polity- ko-pravovyy kontsept: monohrafiya. Kyuyiv: Lohos, 2018. 468 s.
9. Grinin L. Ye. Istoricheskiye i geopoliticheskiye prichiny sotsial'no-politicheskogo krizisna na Ukraine. *Istoriya i sovremennost'*. 2015. № 2. S. 3–44.
10. Zvorykin B. D. Etatistskaya model' sotsial'noy modernizatsii: vliyanie politicheskikh rezhimov i sovremennyy opyt realizatsii. *Vlast'*. 2009. № 3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/etatistskaya-model-sotsialnoy-modernizatsii-vliyanie-politicheskikh-rezhimov-i-sovremennyy-opyt-realizatsii> (data obrashcheniya: 23.06.2022).

11. Tishkov V. A. YAzyki natsii. *Vestnik Rossiyskoy akademii nauk*, 2016, tom 86, № 4, s. 291–303; Tishkov V. A. Rossiyskiy narod: istoriya i smysl natsional'nogo samosoznaniya. Ins-t etnologii i antropologii im. N. N. Miklukho-Maklaya RAN. Moskva: Nauka, 2013. 649 s.
12. Shishkov V. V. Imperskaya paradigma: ispytaniye modernizatsiyye i natsionalizmom. *Vestnik Permskogo universiteta. Politologiya*. 2013. №1. S. 92–101.
13. Div.: Etnicheskiy i religioznyy faktory v formirovani i evolyutsii rossiyskogo gosudarstva. Institut rossiyskoy istorii RAN. Seriya «1150 let rossiyskoy gosudarstvennosti» / otv. red. T. YU. Krasovitskaya, V. A. Tishchikov. Moskva: Novyy khronograf, 212. 448 s.; Malinova O. YU. Konstruirovaniye smyslov: Issledovaniye simvolicheskoy politiki v sovremennoy Rossii: Monografiya / RAN. INION. Tsentr sotsial'nykh nauch.-inform. issled. Otd. polit. nauki. M., 2013. 421 s.; Tabakov Igor'. Oskolki razbitogo vdrebezgi: istoricheskoye porazheniye imperskogo proyekta. *Ab Imperio*. 2001. № 4. S. 391–435.
14. Konstruktivnyye i destruktivnyye formy mifologizatsii sotsial'noy pamyati v proshlom i nastoyashchem: sbornik statey i tezisov dokladov mezhdunarodnoy nauchnoy konferentsii. Lipetsk, 24-26 sentyabrya 2015 goda / FGBOU VPO «Rossiyskaya akademiya narodnogo khozyaystva i gosudarstvennoy sluzhby pri Prezidente Rossiyskoy Federatsii», Lipetskiy filial; Rossiyskoye obshchestvo intellektual'noy istorii; Rossiyskoye filosofskoye obshchestvo. Tambov: Izdatel'stvo Pershina R.V., 2015. 400 s.
15. Див.: Szporluk R., Poe M. T. «Moscow, the Third Rome» The Origins and Transformations of a «Pivotal Moment». Harvard University, The National Council for Soviet and East European Research, 1997. Available at: <https://www.ucis.pitt.edu/nceer/1997-811-25-Poe.pdf>
16. Demin V. N. Giperboreya: istoricheskiye korni rus'kogo naroda. Moskva: FAIR-PRESS, 2001. 624 s.; V. A. Shemchuk. Rus' boreyskaya. *Ukradennaya istoriya*. Moskva: Vsemirnyy fond planety Zemlya, 2001. 160 s.
17. Domanovskyy Andriy. Vizantiys'ki vydyva rosiys'koho impers'koho revanshyzmu. *Krytyka*. Traven' 2022. URL: <https://krytyka.com/ua/articles/vizantiyski-vydyva-rosiiskoho-imperskoho-revanshyzmu>
18. Laryuel' Marlen. Ariyskiy mif – russkiy viglyad / 25 marta 2010. URL: <https://www.vokrugsveta.ru/telegraph/theory/1125/>

Музыка І. В. Маніпулятивні технології ідеологів расизму в системі формування дефектної правосвідомості

У запропонованій статті здійснено спробу доведення, що в системі формування дефектної правосвідомості сучасних суспільств провідну роль відіграють маніпулятивні технології. Висвітлено зв'язки між маніпулятивними технологіями та спотвореною правосвідомістю, притаманною всім носіям на теренах РФ. Розкрито, що в основі встановленого в РФ деструктивного суспільного порядку з вкоріненою дефектною суспільною правосвідомістю лежать ідеологічні чинники, зокрема, правова демагогія – маніпуляція ідеєю права та правовими цінностями. Встановлено, що дефектність політико-правової свідомості стала наслідком маніпуляцій за допомогою таких основних наративів: концепція «русского мира» як всесвітньої імперії; реваншистський експансіонізм і культ війни. Висловлено судження, що ця проблема на сьогодні потребує детального дослідження з метою створення інструментів протидії російській агресії в інформаційному просторі та запобігання проявам подібних явищ у правовому житті України.

Ключові слова: імперська ідеологія расизму, маніпулятивні технології, маніпуляції наукові, дефектна правосвідомість, «русский мир».

Muzyka I. V. Manipulative technologies of racist ideologues in the system of formation of defective legal consciousness

In the proposed article, the author attempts to prove that in the system of formation of defective legal consciousness of modern societies, the leading role is played by manipulative technologies. The connections between manipulative technologies and the distorted legal consciousness inherent in all carriers in Russia are highlighted. It is revealed that ideological factors, in particular, legal demagoguery – manipulation of the idea of law and legal values - are the basis of the destructive social order established in Russia with ingrained defective public legal consciousness. It is established that the defect of political and legal consciousness was the result of manipulations with the help of the following basic narratives: the concept of the «Russian world» as a world empire; revanchist expansionism and the cult of war. It is believed that this problem today requires a detailed study in order to create tools to counter Russian aggression in the information space and prevent the manifestations of such phenomena in the legal life of Ukraine.

Key words: imperial ideology of racism, manipulative technologies, scientific manipulations, defective legal consciousness, «Russian world».

DOI: 10.33663/2524-017X-2022-13-44